

NOI INFORMAȚII CU PRIVIRE LA SOCIETĂȚILE CULTURALE ROMÂNEȘTI CU SEDIUL LA BUDAPESTA LA FINELE SECOLULUI AL XIX-LEA

Nicolae Josan

Urmărind biografia, deosebit de bogată, a unuia dintre fruntașii mișcării naționale a românilor transilvăneni din secolul trecut, Ioan Pușcariu, am avut ocazia să aflăm mai multe informații inedite sau mai puțin cunoscute privind principalele societăți culturale românești cu sediul în capitala Ungariei la sfârșitul amintitului veac.

Dar, mai întâi, iată o scurtă biografie a celui care a fost, neîndoielnic, una din cele mai complexe și mai interesate figuri aparținând generației pașoptiste românești.

Om politic, istoric, memorialist, publicist, filolog, poet, naturalist, filozof, etc., cu o activitate de peste șase decenii, el s-a distins între contemporani și s-a impus pentru posteritate cel puțin în primele patru dintre domeniile amintite.

S-a născut în toamna anului 1824 – același an cu Avram Iancu – în satul Bran, cătunul Sohodol, de la extremitatea sud-estică a Transilvaniei și de sub impunătorii Munți Bucegi.

Participant la tumultoasele evenimente ale revoluției române de la 1848-1849 de pe poziții foarte apropiate lui Simion Bărnuțiu și Nicolae Bălcescu – stegar principal al marelui adunări naționale de la Blaj din mai 1848, comisar cu propaganda pentru revoluția din Țara Românească, tribun al prefecturii Țara Bârsei, funcționar al temporarei organizări a unei bune părți a Transilvaniei ca teritoriu românesc el a fost, apoi, un adevărat prototip al influenței grupărilor funcționărești din sânul mișcării noastre naționale a anilor așazisului regim liberal austriac inaugurat oficial prin Diploma monarhului Francisc Iosif I din 20 octombrie 1860, apoi un reprezentant de frunte – alături de mitropolitul Andrei Șaguna – ba chiar pentru câțiva ani purtătorul de cuvânt și drapel al curentului activismului politic, ce se conturase odată cu linia pasivistă – majoritară în rândul românilor – în contextul nefavorabil al instaurării dualismului austro-ungar în 1867.

Beneficiind de o excelentă pregătire juridică, ce i-a permis o ascensiune „până la o pozițiune ce rar o ajunge un fiu de român din tagma poporului”, Ioan Pușcariu, din 1864 Ioan cavaler de Pușcariu, a adus prețioase servicii în scopul ridicării neamului său, fiind, între altele, un fecund și valoros autor de lucrări de mare utilitate publică, menite a răspunde cu promptitudine necesităților stringente ale societății românești din deceniile 6 și 7 ale secolului trecut. Fundamentate pe o solidă argumentație istorică, ele vor fi urmate mai târziu de fructuoase preocupări istorice propriu-zise, culminând cu scrierile sale despre familiile nobile române, care i-au adus o binemeritată notorietate și înaltul titlu de membru al Academiei Române.

Amintind apoi că Pușcariu ne-a lăsat una dintre cele mai des citate lucrări pentru perioada 1849-1867 din istoria Transilvaniei, cu caracter deopotrivă istoric și memorialistic¹, că a avut o contribuție cu totul deosebită la înființarea „ASTREI” – al cărei „urzitor” recunoscut a fost în 1860 – că și-a legat indisolubil numele, în calitate de conducător timp de peste un sfert de veac de cea mai importantă fundație școlară românească, fundația Gojdu, că a fost cel mai apropiat colaborator al lui Andrei Șaguna în acțiunea de emancipare și organizare a bisericii ortodoxe transilvănene inițiată de către marele arhiereu, am cuprins, credem, în modul cel mai succint posibil bogata și multilaterală activitate a celui despre care Bogdan Petriceicu-Hașdeu afirma în martie 1901 în aula Academiei din București că „nimenea mai bine, prea puțini deopotrivă, au brodit adevăratele nevoi ale Ardealului, fie în politică, fie în știință”².

Cu toate acestea, despre Ioan Pușcariu s-a scris destul de puțin până în prezent.

Firește, în aceste condiții și unele merite ale sale pentru cultura românească au rămas insuficient sau chiar de fel relevate.

Cercetările noastre legate de biografia lui Ioan Pușcariu, încercând a umple amintita lipsă, ne-au permis constatarea că societatea transilvăneană „pentru crearea unui fond de teatru român” l-a avut timp de mai mulți ani între binefăcătorii săi.

Cea de a doua ca importanță între societățile culturale românești, al cărei scop primordial, așa cum îl arată și titulatura acesteia, era adunarea de mijloace materiale care cu timpul să facă posibilă înființarea unui teatru propriu al românilor din spațiul intracarpatic nu l-a avut chiar de la început printre protagoniștii săi, pe „urzitorul” „ASTREI”.

Atunci, în 1870, când ea a fost înființată, prin strădaniile și zelul patriotic al unor cărturari din părțile vestice, între care Iosif Vulcan, Iosif Hodoș, Alexandru Mocioni, Vicențiu Babeș, Alexandru Roman și alții³ – cei mai mulți pe atunci cu domiciliul pe Pesta – Ioan Pușcariu nu a fost invitat să conlucreze la această acțiune. Explicația firească a „ocolirii” sale trebuie căutată pe terenul politic, acolo unde atunci existau deosebiri de poziții și puncte de vedere fundamental opuse.

Nu trebuie uitat că în perioada dietei „de încoronare” din 1867-1868, menită a legifera dualismul, viitorii fondatori ai „Societății pentru fond de teatru”, practic fără excepție, l-au taxat pe Pușcariu drept un „moderat”, unii excelând în atacuri la persoană contra acestuia, mai ales prin intermediul presei. Să amintim doar „aprecierile” cu care l-au gratulat în acea perioadă „Federațiunea” lui Alexandru Roman sau publicațiile umoristice „Umoristul” și „Gura Satului”, conduse de Iosif Vulcan.

1. I. Pușcariu, Notițe despre întâmplările contemporane, Sibiu, 1913.

2. Academia Română, Discursuri de recepțiune. XXIII. Ugrinus – 1291. Discurs rostit în 9/22 martie 1901 în ședință solemnă de Ioan Pușcariu, membru al Academiei Române, cu răspuns de Bogdan Petriceicu-Hașdeu, membru al Academiei Române, București, 1901, p. 16.

3. L. Drâmba, Momente importante în evoluția Societății pentru crearea unui fond de teatru român, în Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român, Oradea, 1972, p. 232-236; Vezi și C. Cuza, M. Lambucă, Societatea pentru crearea unui fond de teatru român, Brașov, 1971, p. 17-19.

Prăpastia politică dintre ei se va adânci în contextul înființării la începutul lui 1869 a celor două partide politice românești în cadrul conferințelor naționale de la Timișoara și Miercurea Sibiului și va fi cam la aceleași cote, apreciem noi, până în 1872.

Încet, încet, patimile politice vor începe să se estompeze, pe fondul consolidării sistemului dualist asupritor, al nevoii de luptă și rezistență comună pe diverse planuri.

În acest context, după cum aflăm dintr-o scrisoare nedată (dar, cu mare probabilitate din 1873-1874) trimisă de Ioan Pușcariu fratelui său, Ilarion, arhimandrit și profesor la Sibiu, cel dintâi a fost solicitat de către noul președinte al asociației teatrale, Alexandru Mocioni (venit la cârma acesteia după retragerea primului președinte Iosif Hodoș) să intre în comitetul acestuia. Argumentul principal al marelui fruntaș bănățean, comunicat celui care atunci funcționa ca judecător la înalta Curte de Casație (Curia Regală) din capitala Ungariei, era acela că „n-au oameni mai de doamne ajută”. Fără îndoială, Mocioni avea în primul rând în vedere bogata experiență a lui Pușcariu în materie de societăți de cultură și învățământ, de organizări și chivernisiri de fonduri ale acestora și în probleme administrativ-juridice.

Se pare că demersul lui Mocioni a fost chiar așteptat de către Ioan Pușcariu, care își informa fratele că a acceptat în principiu, din două motive: mai întâi pentru că nu-i plăcea ideea de a colabora mai îndeaproape cu Mocioneștii; apoi, adaugă el, „am vrut să mă și revanșez o țără pe Asociațiunea transilvană; care m-a ignorat până acum cu totul”⁴.

Astfel, dacă la adunarea generală de la Caransebeș se putea anunța înscrierea unui nou membru ordinar în persoana sa, în anul următor îl găsim membru în comitetul central al „Societății pentru crearea unui fond de teatru român”, ba chiar în biroul permanent al acestuia în calitate de casier sau „cassar” (alături de Alexandru Mocioni, președinte, Petru Mihalyi, vicepreședinte, Iosif Vulcan, secretar, Vicențiu Babeș și Alexandru Roman, membri). Mai concret, pentru prima dată îl aflăm ca deținător al funcției de „cassar” în procesul verbal redactat cu ocazia ședinței de comitet din 14 decembrie 1874⁵.

Reales în aceeași funcție în 1876, cu ocazia realegerii întregului comitet pentru următorii trei ani (conform statutelor societății), cu ocazia adunării generale din acel an s-a putu raporta că fondul acesteia era de 6533,40 florini. Cu aceeași ocazie se menționa o creștere a fondului față de precedentă adunare cu 2347,84 florini, cea mai importantă sporire pe parcursul unui an, „ceea ce este a se ascrie noiei ordini introduse în urma concluserilor adunării generale de la Reșița” (1874)⁶.

4. Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, inv. nr. 6252/70.

5. Familia, IX, nr. 13 din 1/13 aprilie 1873, p. 1534; Anuarul I al Societății pentru crearea unui fond de teatru român..., Brașov, 1899, p. 112-119; Arhivele Statului Brașov, fond Societatea pentru crearea unui fond de teatru român. Procese verbale ale adunărilor generale...1870-1894, p. 41.

6. Familia, XII, nr. 41 din 9/21 octombrie 1876, p. 485-486 și nr. 43 din 24 octombrie-5 noiembrie 1876, p. 513-514.

Până în 1879, când s-a retras din funcția de responsabil cu averea societății, pe care o va prelua George Serb, această avere crescuse la 15.216,62 florini.

Renunțarea se pare că nu a fost străină de implicarea sa puternică în progresul pe plan financiar al unei alte importante societăți culturale românești din Budapesta. Este vorba de societatea studențească „Petru Maior”, în cadrul căreia activau și doi dintre fiii săi, Emil și Iuliu și a cărei situație materială era pe atunci mai mult decât precară.

La îndemnul său, comitetul societății „Petru Maior” adopta în ședința din 3 mai 1877 decizia constituirii unui fond permanent, inalienabil, care sporind cu timpul să permită, unele acțiuni mai importante și mai consistente. La solicitarea oficială venită prin intermediul unei delegații speciale el a acceptat calitatea de curator al averii asociației culturale studențești⁷.

Constatând după doi ani o creștere foarte modestă a fondului – care ajunsese doar la 262,49 florini „lichizi” și 250 „în papire”⁸, el a inițiat, după modelul „României June” din Viena, organizarea unor serate literar-muzicale urmate de baluri, la care să fie invitată nu numai „inteligența” română din Budapesta, ci și înalta protipendadă maghiară, în scopul realizării unor venituri cât mai substanțiale.

Prima încercare, din 13 februarie 1879, a fost apreciată de „Familia” lui Iosif Vulcan și apoi de „Observatoriul” lui Bărnuțiu, drept o frumoasă reușită. Incluzând recitări și cântece – între acestea n-au lipsit *Peneș Curcanul* și *Cântecul gintei latine*, ambele de Alecsandri – dansuri populare (*Călușarul*, *Bătuta*, *Ardeleana*), avându-l între oaspeți și pe celebrul Liszt cu elevii săi – care au și concertat –, ea s-a soldat cu un venit curat de 763,40 florini, ceea ce depășea întregul fond din acel moment al societății; din acest câștig s-a putut realiza mobilarea sediului și cumpărarea a 10 costume de călușar, cu toate accesoriile⁹.

Acest succes a determinat organizarea în următorii doi ani a unor noi manifestări similare de o și mai mare amploare, cea din 1880 aducând un câștig net de 1714 florini, iar cea din 1881 de 1363 florini, din care cea mai mare parte a fost inclusă în acel fond inalienabil¹⁰. De data aceasta, însă cu deosebire pentru faptul că tinerii organizatori au invitat și înalte aristocrate maghiare ca „patronese” ale balurilor, iar între oaspeții din 1881 s-a aflat și primministrul Tiszá Kálmán, aceste acțiuni noi au fost apreciate într-o manieră critică de către „Observatoriul” din Sibiu și „Luminatoriul” din Timișoara, ca încercări neavenite ale celor din capitala Ungariei, în frunte cu Pușcariu, de a seduce tineretul studios român de acolo pe calea moderației și „înfrățirii” româno-maghiare¹¹.

7. Biblioteca Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca. Manuscrise. Fond Societatea Petru Maior. Protocolul ședințelor comitetului..., 1875-1879; Familia, XIII, nr. 22 din 29 mai / 10 iunie 1877, p. 264.

8. Biblioteca Universitară „Lucian Blaga” Cluj-Napoca, loc cit.

9. Ibidem: Observatoriul, II, nr. 14 și 20 / 1879, p. 56 și 77-78; Familia, XV, nr. 9 din 4/16 februarie, 1879, p. 264; Biblioteca... loc cit, ședința din 10 mai 1879.

10. Familia, XV, nr. 14 și 37/1880, p. 84-85 și 243; Ibidem, nr. 13 și 14/1881, p. 79-80 și 96.

11. Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, inv. nr. 6220. I. Pușcariu, Despre pasivitatea politică a românilor și urmările ei, manuscris, p. 116-117; Loc. cit., inv. 6252/204 și 205; Observatoriul, III, nr. 15 din 20 februarie / 3 martie, 1880, p. 59; Ibidem, IV, nr. 15 din 21 februarie / 5 martie 1881, p. 64.

Asemenea critici din presă și din diverse cercuri românești au determinat renunțarea în continuare la astfel de manifestări, dar și diminuarea evidentă, adânc simțită a sumelor intrate în anii următori în fondul societății¹².

Consolidarea materială a societății „Petru Maior” sub curatoratul lui Ioan Pușcariu, deși a generat amintitele critici și controverse, a făcut posibilă una dintre cele mai meritorii realizări din întreaga sa existență, anume tipărirea primei ediții cu litere latine a operei de căpetenie a lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*. Considerată drept o îndatorire elementară și o firească expresie de recunoștință și pioșenie față de patronul societății, acel „Moise al românilor”, ediția din 1883 a marelui corifeu al Școlii Ardelene a fost realizată într-un tiraj remarcabil în epocă, 2.000 exemplare, constituind un adevărat eveniment pentru istoriografia românească a timpului¹³. Că la această mare realizare el și-a dat nemijlocit concursul ne-o dovedește și faptul că anunțul oficial de „prenumerațiune” indica trimiterea de către cei abonați a sumelor pe adresa lui Ioan cav. de Pușcariu (Sugár utza, nr. 87).

Cu toată mulțimea atribuțiilor sale din cadrul serviciului și dinafara acestuia – să nu uităm, de pildă, că începând din 1870 până spre 1900 a fost conducătorul și principalul administrator al fundației școlare ce purta numele marelui mecenat Emanuil Gojdu, cu sediul tot la Budapesta – Ioan Pușcariu a rămas și după abandonarea în 1879 a funcției de „cassar” al „Societății pentru crearea unui fond de teatru român” între conducătorii acesteia, ca membru, până la plecarea din capitala Ungariei, după pensionarea sa survenită în mai 1890.

În deceniul 1879-1889 averea societății sporise considerabil, ajungând la peste 50000 florini, conform raportului la adunarea generală din 1889, ultimul pe care se poate întâlni și semnătura sa¹⁴.

Retras la Branul său natal, unde a mai trăit peste două decenii, a rămas până la moarte membru al societății teatrale. Când a putut, a mai luat parte și la adunările generale ale societății, ca de pildă la cea de la Brașov, din 1891 și la aceea „memorabilă”, desfășurată tot la Brașov în 1895. „Memorabilă”, pentru că acolo s-a decis mutarea sediului asociației de la Budapesta la Brașov, în mijlocul românilor transilvăneni¹⁵, moment de seamă în viața acesteia, marcând o promovare mai eficientă a interesului pentru teatrul românesc în special și pentru cultura românească în general.

Aportul lui Ioan Pușcariu la activitatea „Societății pentru crearea unui fond de teatru român” și a celui cu numele lui Petru Maior n-a fost, desigur, spectaculos, dar ca și în cazul „ASTREI” a fost consistent. El ne relevă mai ales societatea teatrală înființată la Deva în anul 1870 ca un teren remarcabil de convergență, de întâlnire și de toate orientările politice.

12. I. Pușcariu, Despre pasivitatea politică ..., manuscris, p. 116-117.

13. P. Maior, *istoria pentru începutul românilor în Dacia*, I, Budapesta și Gherla, 1883, p. XL-XLV.

14. Familia, XXV, nr. 39 din 24 septembrie / 6 octombrie 1889, p. 467-468.

15. Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, inv. nr. 6253/161 și 6254/28.

Respectivul aport ne oferă prilejul de a constata valabilitatea aprecierii făcută de savantul filolog blăjean Timotei Cipariu în legătură cu înființarea și progresul „ASTREI”, pentru întreaga cultură românească militantă din anii apăsării regimului dualist: „Toți românii inteligenți sunt părtași de acel merit”¹⁶.

Tot la Budapesta, Ioan Pușcariu și-a înscris între faptele sale laudabile, o foarte importantă contribuție la sprijinirea învățământului românesc și formarea unei intelectualități naționale cât mai numeroase. Este vorba de activitatea sa, amintită în cadrul celei mai mari fundații românești din monarhia austro-ungară, purtând numele generosului avocat mecenat Emanuil Gojdu¹⁷.

Desemnat de către acesta, împreună cu Ioan Alduleanu, ca martor testamentar, Pușcariu a dezvoltat după moartea lui Gojdu, survenită la 3 februarie 1870, un zel deosebit pentru materializarea testamentului acestuia, fapt care se evidențiază copios în densa sa corespondență purtată în 1870-1872 cu mitropolitul Andrei Șaguna.

Așa cum o arată amintitul schimb de scrisori, în care nu odată Șaguna i-a exprimat lui Pușcariu recunoștință și calde mulțumiri pentru „zelul către interesele noastre biserico-naționale”¹⁸, începuturile acesteia nu au fost deloc ușoare. I-a revenit lui în principal sarcina de a rezolva aspectele legale ale unui testament din care nu lipseau mai multe „dubiozități”, care dădeau posibilitatea văduvei Melania Gojdu n. Dumcea și altor rude colaterale să-l atace și să-i diminueze valoarea¹⁹.

Cu mult tact și pricepere el a reușit „împăciuirea” mai întâi cu văduva, apoi și cu amintitele rude, astfel încât la 16 decembrie 1871 s-a putut da decizia judecătorească de predare a întregului rămas în proprietatea fundației și în administrarea reprezentanței sale²⁰, cu care prilej Șaguna îi mulțumea din nou, exprimându-și satisfacția pentru această reușită finală²¹. Același lucru îl recunoștea mai târziu și Partenie Cosma, arătând că reușita a fost posibilă „mulțumită” neobositului zel al membrului Ioan cav. de Pușcariu²².

Aflându-se încă de la început între cei 9 membri ai reprezentanței fundaționale (președinte – mitropolitul de la Sibiu), el a ajuns în 1873 în importanta funcție de președinte al comitetului executiv al fundației (în locul lui George Mocioni, demisionat din această funcție)²³.

Numărând la început, după opinia lui Pușcariu, suma „curentă” de 93.429 florini, iar după cea a lui Partenie Cosma 200.000 florini, „rămasul” după Gojdu a crescut neîncetat grație unei înțelepte administrări și cu deosebire datorită creșterii valorii acțiunilor depuse la „Prima casă de păstrare pestană”. De menționat că operațiunile inițiate de Pușcariu nu au fost la început înțelese și

16. Reminiscente din anul 1860, de un contemporan, Sibiu, 1897.

17. T. Neș, Oameni din Bihor, 1848-1918, Oradea, 1937, p. 85-104.

18. Biblioteca Academiei Române, Corespondența generală, nr. 166-302 și 180.062-180. 117.

19. I. Pușcariu, Notițe despre întâmplările contemporane, Sibiu, 1913, p. 165-168.

20. Analele Fundațiunei lui Gozdsu de la 3 faur 1870 până la finea anului 1874, fasc. I, edițiunea a II-a, Budapesta, 1886, p. IV-VI.

21. B.A.R., Corespondență generală, nr. 180.089.

22. C. Diaconovich, Enciclopedia Română, tom II, 1900, p. 590-591.

23. Analele fundațiunei lui Gozdsu, fasc. I, ediț. a-II-a, p. V-VI.

aprobate de Șaguna, care ulterior, la 27 decembrie 1872 îi scria: „Pe deplin m-am convins că operațiunea cu fondul Gojduian a fost în folosul fondului... prin urmare observația mea de mai înainte o retrag²⁴.”

În primii ani de după moartea marelui Șaguna, între Pușcariu, susținător devotat al lui Nicolae Popea la succesiunea conducerii mitropoliei ortodoxe și Miron Romanul, element moderat ajuns pe scaunul mitropolitan cu sprijinul guvernului maghiar au existat raporturi reci, chiar încordate²⁵. Profund atașat fundației, el a avut tăria să revină asupra deciziei sale de a demisiona din funcția deținută în cadrul fundației. A decis să renunțe la această hotărâre la cererea Congresului Național Bisericesc din octombrie 1878 și chiar a noului mitropolit, din mai 1879²⁶.

În anii următori și-a dobândit noi mari merite pentru fundație prin inițierea unor acțiuni majore în viața acesteia: elaborarea și aprobarea „literelor fundaționale” sau statutelor²⁷, clarificarea raporturilor cu văduva Melania Gojdu, recăsătorită în 1879, care a fost „escontentată” definitiv, achiziționarea unor noi spații imobiliare în vecinătatea imediată a celor vechi și transferarea de la Budapesta la Casa metropolitană din Sibiu a acțiunilor și „papirelor” de stat fundaționale²⁸.

Dar, fără îndoială, cea mai relevantă acțiune în beneficiul fundației Gojdu și a scopului său nobil a reprezentat-o sporirea impresionantă a averii acesteia și a numărului de stipendii acordate.

Meritele excepționale pentru fundație ale lui Pușcariu au determinat menținerea sa în onorata funcție de președinte al comitetului și după pensionarea și plecarea sa din Budapesta, în 1890, până în 1900, când ea a fost preluată de Iosif Gall²⁹.

Rămas simplu membru al reprezentanței și după 1900, până la moarte, în 1911, el a frecventat mereu ședințele acesteia cu mare zel, în pofida vârstei înaintate și a sănătății mereu mai șubrede. Chiar dacă alții mai tineri conduceau acum efectiv afacerile fundației el putea privi cu mândrie la această instituție de mare binefacere națională, ale cărei începuturi și progrese timp de peste trei decenii se legau indisolubil de numele său.

Selectând câteva cifre grăitoare de bilanț, menționăm că în 1887 averea fundației a depășit pentru prima dată suma de 1.000.000 florini³⁰, iar la retragerea sa din fruntea comitetului, în 1900, ea se cifra la aproape 1.800.000 florini; în anul de studiu 1899/1900 au beneficiat de stipendii din cadrul acesteia 131 tineri³¹.

24. B.A.R., Corespondență generală, nr. 180, 115-180, 117.

25. I. Lupeș, Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan, în Studii istorice, V, Sibiu-Cluj, 1945-1946, p. 436-442.

26. Protocolul Congresului ordinar național-bisericesc... convocat la Sibiu pe 1/13 octombrie 1878, p. 131-132; Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Documente inv. nr. 6195/20.

27. Analele Fundației lui Gozdsu..., fasc. II, 1886, p. X-XI și 19-26; Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Documente, inv. nr. 5695-5697.

28. Analele Fundației lui Gozdsu..., fasc. II, 1886, p. II, 1886, P. XII-XII; ibidem, fasc. III, 1886, p. 4 și 6-7; Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Documente, inv. nr. 5.973, 5.974, 5.978-5987 și 6252/172-175, I. Pușcariu, op. cit., p. 169.

29. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Documente inv. nr. 6255.

30. Analele Fundației lui Gozdsu..., fasc. I, p. 33.

31. Ibidem, tom V, fasc I, 1901, p. 6.

La moartea lui Pușcariu, în 1911, aceeași avere se ridica la impresionanta cifră de aproape 7.000.000 coroane (3.500.000 florini). Până la această dată peste 1.000 de tineri au beneficiat de 3.900 stipendii anuale, iar pentru perioada 1870-1914 cifra stipendiilor acordate se ridica la 4.300, în sumă totală de 750.000 florini (1.500.000 cor.)³².

Este de prisos, credem, a mai sublinia ce a însemnat, în condițiile grele, ale oprăririi austro-ungare, un asemenea ajutor, grație căruia sute și sute de tineri au putut răzbate spre lumină, spre împlinirea intelectuală. Din lunga și impresionanta listă a acestora amintim câteva nume: Aurel C. Popovici, Valeriu Braniște, Octavian Goga, frații Enea și Alexandru Hodoș, Aurel Lazăr, Aurel Cozma, Zosim Chirtop, Nicolae Vecerde, Ioan Senchea, Ilie Beu, etc.³³.

Deschizând ședința din 11 martie 1912 a reprezentanței Gojdu, președintele de atunci al acesteia, mitropolitul Ioan Meșianu, după ce amintea că întotdeauna aceste ședințe au fost un prilej de bucurie, spunea: „de aste dată însă această bucurie a noastră este paralizată printr-o mare durere, prin durerea încetării din viață a unuia dintre cei mai vechi, mai valoroși și iubiți membri ai acesteia reprezentanțe, a domnului Ioan Cav. de Pușcariu, carele de la înființarea acestei mărețe fundațiuni a fost unul dintre cei mai zeloși sprijinitori și conducători la dezvoltarea și sporirea ei”³⁴. Hotărând a-i eterniza memoria „la protocol și în Analele fundațiunei”, cei prezenți dădeau expresie unei îndatoriri elementare și unui adevăr indubitabil: Din mijlocul lor plecase cel mai de seamă slujitor din mănoasa existență a fundației, care și-a adus o contribuție meritorie la propășirea spirituală a neamului românesc, la pregătirea și pe acest plan a momentului eliberării naționale, care va veni în istoricul an 1918.

32. Ibidem, tom VI, fasc. VII, 1912, p. 9-10.

33. XXX Emanuil Gojdu (1802-1870), Oradea, 1972, p. 11.

34. Analele Fundațiunei lui Gozsdu..., tom VI, fasc. VIII, 1913. p. 3; I. Pușcariu, op. cit., p. 206-207.

**NOUVELLES INFORMATIONS SUR LES SOCIÉTÉS CULTURELLES
ROUMAINS AVEC LE SIÈGE À BUDAPEST À LA FIN DU XIX-ÈME SIÈCLE**

Resumé

Les informations pour l'étude present ont été obtenues à l'occasion des recherches sur la biographie de l'homme politique roumain transilvain Ioan Pușcariu (1824-1911).

Il presente quelques informations inédites sur la contribution de celui-ci au trois importants sociétés culturelles roumaines qui ont fonctionnées dans la deuxième moitié du XIX-ème siècle et au début du XX-ème siècle. Il s'agit de „La Société pour créer un fond de théâtre roumain", la société culturelle estudiantine „Petru Maior" et La Fondation écolière „Emanuil Gojdu".

Si, en ce qui concerne les premières deux, il s'agit d'une contribution consistante à l'accroissement d'un modest fond qui existait, dans le dernier cas il s'agit même de le commencement et un apport fondamental à l'existence de la plus importante fondation écolière des roumains d'Autriche-Hongrie pour la période 1870-1914.

Comme conclusion, l'auteur montre que l'étude relève une belle contribution sur le plan spirituel pour la préparation de l'accomplissement, en 1918, du grand idéal national roumain.